

Tarinasta tunteeseen

Opas tunteita käsittelevään lastenkirjallisuuteen

Virve Ritakorpi

Opinnäytetyö, syksy 2014

Diakonia- ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) +

lastentarhanopettajan

virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Ritakorpi, Virve. *Tarinasta tunteeseen – opas tunteita käsittelevään lastenkirjallisuuteen.* Oulu, syksy 2014, 39 s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoite oli kehittää lasten tunnekasvatusta päiväkodissa. Tehtävänä oli laatia päivähoiton alalla työskentelevien käyttöön opas, johon on kerätty tunteita sisältäviä satuja kirjavinkeiksi. Luetun sadun jälkeen on tarkoitus keskustella sadusta ja siinä käsitellyistä tunteista laatimiani apukysymyksiä hyödyntäen. Tarkoituksena oli helpottaa lasten kanssa työskentelevien työtä sekä rohkaista varhaiskasvatuksen ammattilaisia lasten tunne-elämän tukemiseen.

Työn teoriaosuudessa käsitellään satuja sekä lapsen tunne-elämän kehitysvaiheita ja tunnekasvatusta. Satu-osiossa kuvaillaan muun muassa sitä, miten niitä käytetään ja miten ne vaikuttavat lapsiin. Teorian pohjalta syntyi opas, jonka testasivat kuusi varhaiskasvatuksen ammattilaista. Heiltä saamassani palautteessa todetaan oppaan olevan tarpeellinen ja toimiva kokonaisuus.

Oppaan toimivuutta arvioin myös itse pitämällä opasta hyödyntäen pienelle päiväkotiryhmälle muutaman tunnesatutuokion. Tunnesatutuokio on satuhetki, jossa jostakin tunteesta, esimerkiksi surusta kertovan kirjan pohjalta keskustellaan ko. tunteesta. Totesin oppaan toimivaksi.

Mielestäni hyvä jatkotutkimusaihe voisi olla varhaiskasvatuksen asiantuntijoille kehitettävä tunnetaitokoulutus, jossa ammattilaisista koostuvan pienen ryhmän kanssa käytäisiin läpi tunteita ja tunnetaitoja mm. päiväkodissa tapahtuvien arkisten tilanneesimerkkien kautta.

Asiasanat: tunteet, sadut, projektit, tunnekasvatus, tunnetaidot

ABSTRACT

Ritakorpi, Virve. From story to emotion, guide to emotion-related literature. 39 p., 2 appendices. Language: Finnish. Oulu, Autumn 2014.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Bachelor of Social Services + qualification of kindergarten teacher.

The goal of this thesis was to develop emotional education of children in a kindergarten. The purpose was to make a guide of emotion-related fairy tales, and thus ease daycare professionals in everyday actions to encourage children in managing their emotions.

The theory part of the thesis contains different stages of children's emotional education and fairy tales. Also the use of fairy tales and their effect on children was described. From this basis the guide was created and it was tested by six kindergarten teachers. The received feedback was positive and the guide was said to be useful.

The guide was also tested by the author by keeping a couple of fairy tale moments in a small kindergarten group. During these moments a fairy tale was read which was followed by a short conversation on emotions appeared in the fairy tale. The author found the guide useful and essential.

Subject for further studies could for example be a course of emotional skills for daycare professionals, where everyday cases in kindergartens could be studied in workshops from the emotional point of view.

Keywords: emotions, fairy tales, projects, emotional education, emotional skills

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	5
2. SATUJEN MAAILMA.....	6
2.1 Satujen käyttö	6
2.2 Sadut tunteiden tulkkina	8
3. TUNTEVAT LAPSET	11
3.1 Tunteet	11
3.2 Lapsen tunne-elämän kehityksen vaiheita.....	11
3.3 Tunnetaidot ja tunnekasvatus	13
4. OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS.....	16
5. TARINASTA TUNTEESEEN -OPPAAN TUOTTEISTUSPROSESSI.....	17
5.1 Toimintaympäristö ja asiakasanalyysi.....	17
5.2 Oppaan suunnittelu.....	17
5.3 Oppaan valmistaminen	20
5.4 Oppaan arviointi	21
6. EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS OPINNÄYTETYÖSSÄ	25
6.1 Eettisyys	25
6.2 Luotettavuus	26
7. POHDINTA.....	27
LÄHTEET	29
LIITTEET	31
Liite 1: Palautelomake.....	31
Liite 2: Tarinasta tunteeseen–opasvihko	33

1. JOHDANTO

Lasten ja nuorten henkinen pahoinvointi lisääntyy tasaisesti. Tämä näkyy muun muassa masennuksena sekä lastensuojelun ja mielenterveyspalveluiden kasvavana tarpeena. Tunnetaidot voivat kuitenkin auttaa lasta selviämään haastavissakin elämäntilanteissa, ja ne vahvistavat tutkitusti itseluottamusta sekä itsetuntoa. Tunnetaidoilla tarkoitetaan mm. kykyä ottaa huomioon toisen ihmisen tunteet sekä keinoja tunteiden tunnistamiseen ja näyttämiseen. Lapset, jotka kykenevät tunnistamaan tunteita, ovat yleensä vähemmän aggressiivisia. Heillä on myös paremmat sosiaaliset taidot kuin muilla. (Cacciatore 2008, 10–11; Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 12, 14, 16.)

Sadut vaikuttavat keskeisesti tunne-elämään. Ne herättävät kuulijassa tunteita, kuten iloa, surua ja huojennustakin. Sadut tukevat lapsen henkistä hyvinvointia ja kehitystä. Tosielämän vaikeita asioita lapsi voi kohdata turvallisesti kuvitteellisina. Pelkoja ja pettymyksiä sekä toiveita ja haaveita käsitellään mielikuvituksessa. Tunteet ovat läsnä sadun henkilöiden toiminnassa. (Ylönen 2007, 7, 27, 28.)

Satujen avulla rakennetaan merkittävällä tavalla lapsen maailmaa. Tunteet ovat vahvassa yhteydessä kuvitteelliseen kehitykseen, ja ne ovat olennainen osa lapsen elämää. Lasta ei välttämättä kiinnostaisi metsään tai keskiaikaan sijoittuvat tapahtumat, elleivät ne perustuisi vastakohtiin, esimerkiksi turvallisuuteen ja vaaraan. Vastakohtat tuottavat jännitteen, huojennusta ja myötätuntoa. (Ylönen 2000, 33–34.) Psykologisesti hyvin palkitsevia ovat erityisesti vanhat klassikon aseman saavuttaneet sadut, sillä niissä käsitellään sellaisia toiveita ja pelkoja, jotka herättävät voimakkaita tunteita lapsissa (Suojala & Karjalainen 2001, 26).

Olen valmistunut sosionomiksi vuonna 2005 ja nykyiset opintoni tähtäävät lastentarhanopettajan pätevyYTEEN. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää lasten tunnekasvatusta päiväkodissa ja tätä ajatellen laatia päivähoidon henkilöstön käyttöön tunteisiin liittyviä satuja käsittelevä opas, joka helpottaisi varhaiskasvatuksen ammattilaisten työtä sekä rohkaisisi heitä lasten tunne-elämän tukemiseen.

2. SATUJEN MAAILMA

2.1 Satujen käyttö

Sadun tarkka määrittely on vaikeaa. Satu on kuin kertomataidetta, jossa on normaalitajunnan ylittäviä kokemuksia sekä useita episodeja. (Ylönen 2000, 9.) Sadut ovat lapsen mielikuvituksen materiaalia, toteaa sosiaalipsykologi ja perheneuvoja Saara Kinnunen (2003, 74). Vaikka ne eivät ole todellisuutta, niiden henkilöt ovat kuitenkin samanlaisia kuin ihmiset oikeassa elämässä: uskollisia ja petollisia, rohkeita ja pelokkaita, ilkeitä ja lempeitä. Sadut synnyttävät kuulijassaan tunteita, kuten surua, iloa, vihaa, myötätuntoa ja huojennustakin. (Ylönen 2007, 7.)

Lapsen tausta, elämäntilanne, kehitystaso ja ominaisuudet vaikuttavat olennaisesti satuikään. Parhaassa satuikässä lapsi on 4–8-vuotiaana. (Ylönen 2007, 40.) Ennen sadun lukemista aikuisen kannattaa tutustua satuun ensin itse. Sitä valittaessa on otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. (Ylönen 2005, 12.) Mielikuvitusta virittämään sopivat paremmin niukasti kuvitetut sadut kuin yksityiskohtaisesti kuvitetut kertomukset. Neljän vuoden iässä lapsi pystyy keskittymään jo pelkkään kuuntelemiseen, jolloin voidaan lisätä kuvittamattomien satujen osuutta. Samoista saduista tehdyt elokuvat eivät anna tilaa lapsen omalle mielikuvitukselle. (Kinnunen 2003, 75.)

Niin kansansaduissa kuin nykyajan saduissakin on tärkeää juonen kulku, henkilöiden toiminta sekä erilaiset tapahtumat ihmeineen ja yliluonnollisine olentoineen. Molemmissa on muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta lähes samanlainen rakenne. Sadun alussa esitellään yleensä pulma, josta on selviydyttävä. Sadun jatkuessa päähenkilö kuitenkin oppii omista ja toisten kokemuksista. Hän huomaa, että apua tarvitaan ja sitä saadaan sekä voidaan itsekkin antaa. Kertomuksissa esiintyy yleensä kriisi, jonka jälkeen ongelmat ratkeavat. Kriisin jälkeen sankarin elämässä tapahtuu muutos, joka on välttämätön, jotta sankari onnistuisi tehtävässään. Hyvyys palkitaan yleensä sadun lopussa. Sadun on aika päättyä silloin, kun päähenkilö hyväksytään ja hänen elämänsä näyttää onnelliselta. Sadun rakenteen säilyminen vuosisadasta toiseen

samana todistaa meille, että rakenne toimii. Lapselle on tärkeää, että hän voi ennakoida tapahtumien kulkua kokonaisuutta hahmottaessaan ja luottaa oikeudenmukaiseen loppuratkaisuun. Yksityiskohtia ei tarvitse tietää, sillä niiden tehtävä on yllättää. (Ylönen 2000, 12–14.) Mäki & Arvola (2009, 38) kirjoittavat, että sadun tulee alkaa sanoilla Olipa kerran vehreä ja suuri metsä, jossa... tai muulla etäännyttävällä tavalla. Tämä kertoo lapselle, että ollaan siirtymässä nykyajasta sadun maailmaan.

Saduilla on itseisarvo, ja monilla niistä on myös välineellistä arvoa. Itseisarvo koostuu sadun kokonaisuudesta, sen henkilöistä ja tapahtumista. Välineellinen arvo taas tulee sanomasta: satu lievittää lapsen surua, hellittää hänen pelkojaan tai synnyttää hyväksytyksi tulemisen tunnetta. (Ylönen 2005, 12.) Luettava satu, samoin kuin lapsi itse ja tilanne, jossa satua luetaan, vaikuttavat sadun merkitykseen. Saduilla ei kuitenkaan ole vain yhtä merkitystä ja tulkintaa, vaan eri-ikäiset lapset, kuten myös aikuiset, ymmärtävät ne eri tavoin. (Ylönen 2007, 7–8.)

Sadut viihdyttävät, lohduttavat ja rohkaisevat lasta, mutta ne – etenkin vanhemmat sadut – opettavat hänelle myös käyttäytymistä ja moraalialia. Ne opettavat lasta ymmärtämään kuulemaansa ja keskittymään kuuntelemiseen. Lisäksi ne kasvattavat sanavarastoa, kun tekstissä esiintyviä vieraita sanoja selitetään. Satuja voidaan käyttää myös arkisten asioiden opettamiseen lapselle. Niiden avulla hän saa tietoa esimerkiksi eläimistä, kasveista ja kukista. Lisäksi satu voi innostaa lukemaan itse tai synnyttää kiinnostusta muun muassa matematiikkaan. Satujen keskeinen merkitys on kuitenkin tunne-elämään vaikuttaminen. (Ylönen 2000, 27.)

Niin luovuuden kuin muidenkin henkisten toimintojen perusta on asioiden käsittäminen ja käsitteleminen kuvitteellisella tasolla. Sadut kehittävät abstraktista ajattelua, jonka alueeseen myös kuvitteellisuus kuuluu. Ne tukevat lapsen henkistä hyvinvointia ja kehitystä. Hän kokee itselleen läheiseksi sadun henkilön, joka tapahtumien edessä selviytyy yksin tai oppii luottamaan sekä itseensä että sadussa esiintyviin uusiin ystäviin. Kertomuksen välityksellä voidaan ketään satuttamatta purkaa aggressioita. Sadut tukevat itsenäistymistä. Lapsi myös oppii, että ystävällistä ja toiset huomioon ottavaa käyttäytymistä arvostetaan, kun taas ylimielisyyttä ja töykeyttä paheksutaan, ja niistä rangaistaan. Sadun henkilöt selviytyvät ongelmistaan onnistuen lopuksi tavoitteissaan. (Ylönen 2000, 28.)

2.2 Sadut tunteiden tulkkina

Tosielämän vaikeita asioita lapsi voi kohdata turvallisesti kuvitteellisina. Niin pelkoja ja pettymyksiä kuin toiveita ja haaveitakin käsitellään mielikuvituksessa. Lapsi saattaa tuntea yhtä ahdistavaa yksinäisyyttä kuin Muumitarinoiden Nyyti ja iloita tämän tavoin ystävän löytymisestä. (Ylönen 2000, 28.) Kertoessaan menetyksestä ja surusta, jopa kuolemasta, sadut samalla edistävät kuitenkin lapsen kehitystä. Edistävä vaikutus ei tule pettymyksen tai surun tunteesta sinänsä, vaan saduissa suru ja kuolema tarkoittavat väliaikaista odotusta, josta seuraa ratkaisujen sarja kohti suurempaa kasvua. Näin lapsen kehitys kulkee eri kehitysvaiheiden kriisien läpi. Jokaisen kehitysvaiheen kriisiin kuuluu juuri kyseiselle vaiheelle ominainen menetys suruineen. (Jantunen & Ojanen 2011, 169.)

Saduissa taistelevat keskenään hyvä ja paha. Paha esiintyy usein pelottavassa muodossa, mutta hyvässä sadussa hyvä kuitenkin voittaa aina: suden ja noita-akan on kuoltava. Aikuisen turvallisessa läheisyydessä pelontunteiden läpikäyminen vahvistaa lapsen uskoa hyvän voittoon ja hänen omaan selviämiseensä elämässä. (Kinnunen 2003, 74.) On tärkeää, että aikuinen on herkkä lapsen reaktioille ja valmis käsittelemään sadun sisältöä esimerkiksi keskustelemalla yhdessä tai piirtämällä ja leikkimällä lapsen kanssa sadun tapahtumia (Mäki & Arvola 2009, 27).

Lapsi haluaa pelätä turvallisesti. Hän etsii rajojaan ja kokeilee, mihin asti hän uskaltaa. Johonkin satuun heittäytyminen saattaa jännittää ja pelottaakin lasta, samalla tavalla kuin ojan yli hyppääminen jännittää etukäteen, mutta tuottaa tyydytystä, kun yli on päästy. Pelko on kuitenkin positiivista ja olo helpottuu sadun loppuun mentäessä. Lähestymällä ja ylittämällä uskaltamisen rajoja lapsi valmistautuu tulevaisuuteen, jolloin pelko on todellista eri tilanteissa. Satu antaa iloa tuottavalla tavalla eväitä elämän haasteiden kohtaamiseen. (Ylönen 2000, 29.) Kuvittamatonta satua kuunnellessaan tai lukiessaan lapsi pystyy yleensä säätelämään mielikuviansa pelottavuutta. Tällöin ei pääse syntymään liian pelottavia mielikuvia. Jos lapsi ei halua visualisoida vaikkapa, miten susi hotkaisee punahilkkan, hän sivuuttaa tämän yksityiskohdan. Kuvitettua satua seuraavalle lapselle suojautuminen sen sijaan voi olla vaikeampaa, sillä hän ei ehdi sulkea silmiään pelottavilta asioilta. (Mäki & Arvola 2009, 27.)

Saduilla on tärkeä asema lapsen maailman rakentamisessa, sillä tunteet ovat olennainen osa lapsen elämää. Ne ovat vahvasti yhteydessä kuvitteellisuuden kehitykseen. Vähäisten kokemustensa vuoksi lapsi ei pysty kuvittelemaan yhtä paljon kuin aikuinen, mutta hän luottaa kuitenkin aikuista enemmän kuvittelunsa tuloksiin. Lapsi saattaa ihailta sadussa olevaa sankaria ja pitää tätä tosi rohkeana, kun uskaltaa torjua käärmeen hyökkäyksen. Tunteet esiintyvät henkilöiden toiminnassa. Keski-ikäisiin tai metsään sijoittuvat tapahtumat eivät välttämättä kiinnostaisi lasta, elleivät ne perustuisi vastakohtiin, esimerkiksi turvallisuuteen ja vaaraan kuten sadussa Hannu ja Kerttu. Vastakohtat aiheuttavat jännitteen, tuottavat vahingoniloa, huojennusta ja myötätuntoa. (Ylönen 2000, 33–34.) Erityisesti vanhat, klassikon aseman saavuttaneet sadut ovat psykologisesti hyvin palkitsevia, sillä niissä käsitellään sellaisia pelkoja ja toiveita, jotka synnyttävät lapsissa voimakkaita tunteita (Suojala & Karjalainen 2001, 26).

Sadun keskeinen tehtävä on ilahduttaa, mutta joskus satu saattaa aiheuttaa lapsessa myös pahaa mieltä. Esimerkiksi jos hän pitää satua Hannu ja Kerttu totena, hän voi pahoittaa mielensä, kun lapset jätetään metsään. (Ylönen 2000, 51, 55.) Alle kolmivuotiaasta lasta on hyvä säästää pelottavilta mielikuvitushahmoilta, koska hän olettaa, että hirviöt ja peikot ovat oikeasti olemassa (Kinnunen 2003, 74). Todellisen ja kuvitteellisen eron käsittää vasta 5–6-vuotias. Hannu ja Kerttu, kuten monet muutkin Grimmin sadut, voivat tuntua ikäviltä, jos niihin tutustutaan liian varhain, mutta vähän isompana lapsi sen sijaan voi saada niistä antoisan lukuelämyksen. Vaikuttaa siltä, että joidenkin vanhojen satujen tarkoitus on pelotella tai opettaa moraalialia ja käyttäytymistä hyvin ankarin keinoin. Esimerkiksi Jörö–Jukka-kirjassa räätäli leikkaa peukalonimijältä molemmat peukalot pois tai tulitikuilla leikkivä tyttö palaa kokonaan.

Satukokemukset ovat yksilöllisiä. Lapsen kehitystaso, hänen elämäntilanteensa tai tekstin sisältö ohjaavat satujen valinnassa. Toki on myös satuja, joista lapsi ei vain yksinkertaisesti pidä. (Ylönen 2000, 51, 55, 57–59.) Lapsen sisäinen maailma ei ole vielä jäsentynyt. Lapsen minä vahvistuu, kun hän satua kuunnellessaan saa ideoita siihen, kuinka voi persoonassaan liittää yhteen hallitsemattomia ylläkkeitä. Jokin satu merkitsee lapselle paljon juuri tietyllä hetkellä, ja usein hän pyytää kyseistä satua kerrottavaksi aina uudelleen ja uudelleen. (Jantunen & Ojanen 2011, 169.)

Varsinaista terapiaa tekevät vain sellaiset henkilöt, joilla on siihen koulutus, mutta kasvattajat sekä päiväkodeissa että kouluissa, samoin kuin lasten vanhemmat voivat valita terapeutteina pidettäviä satuja luettavaksi silloin, kun elämä satuttaa. Nyt satujen tehtävä on rohkaista ja lohduttaa. (Ylönen 2000, 8.) Moni lapsi joutuu kokemaan muun muassa isovanhempiensa poismenon tai lemmikkieläimen kuoleman, tai hän voi tuntea yksinäisyyttä sekä tulla syrjityksi, jopa kiusatuksi päiväkodissa, pihalla tai koulussa. Myös vanhempien avioero satuttaa. Edellä mainituissa tilanteissa lapsi voi löytää yhtäläisyyksiä sekä omien kokemustensa että satujen henkilöiden ja tapahtumien välillä, ja tällöin satu antaa toivoa, lohduttaa ja rohkaisee. (Ylönen 2000, 63.)

Terapeuttinen satu on selkeästi kuvitteellinen, oikean ja väärän ero tulee selvästi esiin ja oikeuden voitto on kiistaton. Terapeuttisessa sadussa on usein vain yksi henkilö, jonka lapsi tuntee läheiseksi tai johon hän samaistuu. (Ylönen 2000, 64.) Lapset eivät aina halua puhua kurjista asioista, mutta sadun kautta niitä voidaan lähestyä symbolisen etäisyyden avulla. Nykyään lapset haastetaan helposti liian aikuismaiseen ihmissuhteiden käsittelyyn. Sadut eivät vaadi lapselta mitään, vaan pikemminkin ne saattavat lapsen omalle ikätasolleen. Tämä on jo sinänsä terapeuttista. (Ylönen 2007, 5.) Satujen käyttöä kuntouttavassa tarkoituksessa voidaan kutsua monella eri nimellä. Puhutaan tarinaterapiasta, sanataideterapiasta, satuterapiasta, kerrontaterapiasta, biblioterapiasta ja kirjallisuusterapiasta. (Mäki & Arvola 2009, 14.)

3. TUNTEVAT LAPSET

3.1 Tunteet

Koko hyvinvointimme perustuu tunteisiin eli emootioihin ja niiden tunnistamiseen (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 55). Ne ovat reaktioita tilanteisiin, jotka vaikuttavat ihmiseen voimakkaasti (Webster-Stratton 2011, 246). Aistien välityksellä saamamme vaikutelmat aiheuttavat meissä tunteita, ja juuri tunteiden avulla käsittelemme informaatiota aivan ensimmäiseksi. Aivojen tunnekeskukset havaitsevat tunteen ja antavat käskyn niiden ilmaisemiseen. Vahvat tunteet ilmenevät myös fyysisinä reaktioina. (Kinnunen 2003, 108.) Tunteet ovat aina läsnä elämässämme, meidät on luotu tunteviksi ihmisiksi. Tunteet ovat elämän rikkaus, ne tuovat väriä ja syvyyttä elämäämme. (Sinkkonen & Tähtinen 2009, 10.)

3.2 Lapsen tunne-elämän kehityksen vaiheita

Tunteet ovat synnynnäisiä, ja ne toimivat kehityksemme perustana. Ihmissuhteiden perusta muodostuu varhaisista vuorovaikutustilanteista ja kiintymyssuhteista. (Nurmiranta ym. 2009, 45, 53.) Lapsen ja hoitajan välisessä inhimillisessä vuorovaikutuksessa syntyy lapsen psykologinen minä. Ensimmäinen lapsi kokee olevansa yhtä häntä hoitavan aikuisen kanssa ja tulkitsee maailmaa tämän kautta. Sitten hän irtautuu hoitajastaan ja kasvaa ainutkertaiseksi, erilliseksi yksilöksi. Tämä psyykkinen kasvu, psykologinen syntymä, kestää keskimäärin lapsen kolme ensimmäistä ikävuotta. (Keltikangas-Järvinen 2010, 119.)

Jo varhaisin vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä on tunneviestintää. Kun pienen vauvan vanhemmat tunnistavat, ymmärtävät ja nimeävät lapsensa tunteita, tämä tulee vähitellen tietoiseksi omista tunteistaan ja omasta itsestään. Varhainen vuorovaikutus ohjaa lapsen tunteiden ilmaisun ja säätelyn kehitystä. On tärkeää, että vanhemmat osaavat herkästi vastata lapsensa tarpeisiin ja että he antavat hänelle tilaa ilmaista kaikki tunteensa. Näin lapsi oppii, että tunteita voi ja saa ilmaista. (Nurmiranta ym. 2009, 53,

55.)

Lapsen tunteidensäätelyjärjestelmän kehittyminen liittyy vauvasta lapseksi kasvamiseen. Tässä vaiheessa tunteiden säätely alkaa vähitellen siirtyä vanhemmilta lapselle. Hyvin tärkeä vaihe tunnesäätelyn kehittymisen kannalta on se, jolloin lapsi oppii puhumaan ja pystyy kommunikoimaan toisten ihmisten kanssa. Puheen välityksellä lasten on helppo tuoda esille ajatuksiaan, tunteitaan ja aikomuksiaan. (Webster-Stratton 2011, 248.) Jo kaksivuotiaana lapsi kykenee erottamaan perustunteita, kuten ilon, surun, pelon ja vihan toisistaan (Wright & Oliver 1998, 8). Tässä iässä hän osaa sekä lohduttaa että kiusata. Näin hän pyrkii vaikuttamaan toisen ihmisen tunteisiin. (Opetushallitus 2013.)

Kolmevuotias kykenee tulkitsemaan toisten tunteita sekä ymmärtämään tunteiden syitä ja seurauksia (Nurmiraanta ym. 2009, 55). Kolmesta kuuteen ikävuoteen kestävä psykkinen kehitysvaiheen, niin sanottu oidipaalivaiheen, aikana lapsi saavuttaa lopullisen psykkinen yksilöllisyyden tunteen. Tässä vaiheessa muodostuu sukupuoli-identiteetti ja syntyy yliminä. Yliminä on persoonallisuudessa se osa, joka tekee ihmisestä sosiaalisen olennon. Se ohjaa ihmisen eroon lapselle kuuluvasta itsekkyydestä. Yliminä muodostuu ihmisen eettisistä ja esteettisistä ihanteista ja tavoitteista, hänen sisäistämistään moraalinormeista sekä arvojärjestelmistä ja ihmisen syyllisyydentunteesta sekä itserankaisusta. Yliminän syntyä edistää rajojen asettaminen. Sen voimakkain kehitysvaihe ajoittuu 5–6 vuoden ikään. (Keltikangas-Järvinen 2010, 149–150.)

Neljä–viisivuotiaana lapsi keskittyy rakentamaan minäkuvaansa. Samalla hänen mielikuvituksensa vahvistuu ja rikastuu. Hän alkaa arvioida, mihin kaikkeen hän voisi kyetä. Satuhahmoihin samastuminen ja mielikuvitus mahdollistavat kaiken. Tunne omasta epävarmuudesta häipyy hetkeksi, kun lapsi voi kuvitella itsensä mahtavaksi ja taitavaksi. Erityisesti neljävuotiaat samastuvat hyvinkin vahvasti johonkin eläinhahmoon. Todellisuus ja mielikuvitus sekoittuvat. Tässä kehitysvaiheessa lapsi pyytää aikuista katsomaan, mitä hän tekee ja osaa. Hän haluaa kuulla, että on hyvä ja pystyvä. Lapsi tarvitsee paljon ihailua, huomiota ja kannustusta. Suuri epävarmuus omasta riittävydestä piilee Kato mua! -huudahdusten takana. (Cacciatore 2008, 62–63.) Vilkkaan mielikuvituksensa takia lapsi alkaa pelätä enemmän. Tämä saattaa näkyä varovaisuutena uusissa tilanteissa. Neljä- ja viisivuotiaat tietävät yleensä, miten

erilaisissa arjen tilanteissa tulisi käyttäytyä, mutta he eivät vielä pysty hallitsemaan tunteitaan. (Nurmiranta ym. 2009, 57.) Nelivuotiaana lapsi osaa jo piilottaa omia tunteitaan (Opetushallitus 2013).

Viiden, kuuden vuoden ikäiset lapset hakeutuvat ystävyysuhteisiin usein ikätovereidensa kanssa. Enää eivät riitä pelkästään vanhempien ihailu ja arvostus, vaan lapsi haluaa toisten lasten hyväksyvän hänet seuraansa. Ensimmäistä kertaa muu ihmissuhde kuin suhde omiin vanhempiin ja lähisukulaisiin on erityinen ja tärkeä. Tässä iässä lapsi opettelee sosiaalisia taitoja ja ystävyyttä ikätoverin kanssa. Hänelle kannattaa opettaa todelliseen ystävyyteen liittyvät pelisäännöt, jotka auttavat häntä selviytymään toisten lasten kanssa. (Cacciatore 2008, 65–66.) Tässä kehitysvaiheessa omatunto alkaa vahvistua, ja lasta kiinnostaa oikea ja väärä. Häpeän ja syyllisyyden kokemukset voimistuvat. Pelko niin sanotusti omien kasvojen menettämisestä on syntynyt. Lapsi kokee suurta häpeää, jos häntä torutaan, vaikka hän itse on tarkoittanut vain hyvää. (Cacciatore 2008, 68.) Vasta kouluiässä tunteiden tunnistaminen laajenee yhä abstraktisempiin, esimerkiksi syyllisyyden ja jännittyneisyyden tunteisiin. Kouluikäinen osaa sanoittaa tunteitaan. (Opetushallitus 2013.)

3.2 Tunnetaidot ja tunnekasvatus

Tunnetaidot ovat taitoja, joita käytämme päivittäin sekä tietoisesti että vaistomaisesti. Ne ovat iso osa sosiaalista käyttäytymistämme ja ohjaavat osaltaan ajatuksiamme ja tekojamme. Tunnetaidot ovat arkipäiväisiä, mutta samalla erittäin tärkeitä; niiden opettelu on hetkessä elämistä. Emme voi jäädä pitkäksi aikaa omiin ajatuksiimme, jos lapsi kysyy tai pyytää jotakin. Palaamme takaisin todellisuuteen. Tunteita koetaan lyhyessä hetkessä, ja yhtä nopeasti ne vaihtuvat uusiin. Tärkeä osa ihmissuhdetaitoja ovat tunnetaidot. Niitä käytetään toisia ihmisiä kohdattaessa. Tunnetaidoilla tarkoitetaan muun muassa kykyä sekä ottaa huomioon toisen ihmisen tunteet että tunnistaa ja näyttää tunteita. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 12, 14, 16.)

Tunteiden tunnistaminen toimii perustana sille, että ihminen pystyy tunnistamaan toisten ihmisten tunteita, eläytymään niihin ja osoittamaan myötätuntoa. Edellytys tunteiden säätelyn kehittymiselle on tietoisuus omista tunteista ja kyky huomata niitä. Taitoa tunnistaa ja käsitellä niin omia kuin toistenkin tunteita kutsutaan emotionaaliseksi kompetenssiksi. Ihmisen emotionaalinen kompetenssi kehittyy koko lapsuusiän ajan. (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 55.)

Tutkimukset ovat osoittaneet, että ihminen voi paremmin, jos hän voi kokea, näyttää ja vastaanottaa erilaisia tunteita. Terveydelle on jopa vaarallista, ellei ihminen saa koskaan olla vihainen tai iloinen. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 12.) Lasten tunne-elämän ongelmat voivat näkyä käyttäytymishäiriöinä, päänsärkyinä, vatsakipuina tai univaikeuksina (Wright & Oliver 1998, 8). Lasta ei saa kieltää kokemasta tunteita, eikä hänen tunteitaan saa vähätellä. Tunteet kannattaa kokea, ja lapsen tulee voida näyttää ne. Tunteita tunnistamaan kykenevillä lapsilla on paremmat sosiaaliset taidot kuin muilla ja he ovat yleensä vähemmän aggressiivisia. (Cacciatore 2008, 10–11.)

Tunnekasvatuksen tehtävänä on antaa lapselle valmiudet käsitellä tunteitaan. Myös kielteisiä tunteita, kuten kiukkua ja vihaa, on opittava purkamaan oikein. Tässä aikuisen malli on hyvin tärkeä: aikuiselta lapsi oppii, miten ristiriitatilanteissa on puhuttava ja toimittava. Arjen vuorovaikutustilanteissa on hyvä tilaisuus ohjata lasta yhteisöllisyyteen ja tunnetaitoihin. Toiminnalliset menetelmät sopivat hyvin tunnetaitojen opetukseen. Esimerkiksi ryhmätyötilanteissa opitaan oivallisesti vuorovaikutustaitoja. Tunnetaidot helpottavat selviytymistä eri elämäntilanteissa ja ylläpitävät terveyttä. (Jalovaara 2005, 97–98, 110.) Lapselle on hyvä korostaa, että kaikki tunteet ovat samanarvoisia. Ei ole yhtään hyväksytympää olla aina iloinen kuin olla toisinaan myös vihainen. Lisäksi lapselle on hyvä kertoa, että mitkään tunteet eivät ole vääriä. Kaikki tunteet ovat yhtä oikeita. (Peltonen, Kullberg-Piilola, Kullberg-Turtiainen 2002, 4.) Tunteiden ilmaisemista pitää opetella, sillä tunteita voi ilmaista joko rakentavasti tai tuhoavasti. Lapselle tulee opettaa, että pahaa ei saa tehdä suuttuneenaan. Huutaa saa, jalkaa voi polkea tai nyrkeillä takoa lattiaan, mutta mitään ei saa rikkoa eikä toista satuttaa, vaikka suuttuttaisi miten kovasti tahansa. (Kinnunen 2003, 113–114.)

Monenlaisten eri tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen on hyödyllinen taito. On vaikea hallita täysin sellaista, mitä ei ymmärrä ja mistä ei pysty keskustelemaan. Siksi tunteista on puhuttava ja niitä tulee opettaa tunnistamaan. (Cacciatore 2008, 10.)

Ohjatessaan lasta hallitsemaan tunne-elämäänsä aikuisen on hyvä antaa nimiä lapsen tunteille: ”Olet pettynyt, kun et saanut leikkiä tavaralla, jolla olisit halunnut” tai ”Nyt sinä olet vihainen”. Vähitellen lapsi oppii yhdistämään kokemansa tunnetilan ja tunteen nimen. Tällä tavoin tarjoamme lapselle edellytyksiä oppia tunnistamaan tunteita ja sanallisesti ilmaisemaan niitä. (Kinnunen 2003, 112.)

Myös tunteiden ilmaisemisessa aikuinen toimii lapselle mallina. Hän voi kertoa, jos on harmistunut tai pettynyt sekä sanoa syyn tunteeseensa. Samoin on tärkeää puhua lapselle myös myönteisistä tunteista: ”Olen tosi iloinen, kun siivosit lelut käskemättä”. Sanallisella tunteiden ilmaisulla kerromme selvästi, että toisen ihmisen käytös aiheuttaa meissä tunteita ja että jokaisen täytyy oppia ottamaan tämä huomioon. (Kinnunen 2003, 113.)

4. OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS

Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää lasten tunnekasvatusta päiväkodissa. Tarkoituksena oli tuottaa opas tunteita käsittelevistä saduista päivähoiton henkilöstön käyttöön arjen apuvälineeksi ja näin helpottaa ja rohkaista varhaiskasvatuksen ammattilaisia lasten tunne-elämän tukemisessa.

5. TARINASTA TUNTEESEEN -OPPAAN TUOTTEISTUSPROSESSI

5.1 Toimintaympäristö ja asiakasanalyysi

Opinnäytetyön lopputuotteena syntynyt opas on nimeltään Tarinasta tunteeseen, opas tunteita käsittelevään lastenkirjallisuuteen. Oppaaseen olen kerännyt neljään perustunteeseen liittyviä, kirjastosta löytyviä satukirjoja. Kirjallisuusvinkkien yhteydessä on keskustelua virittäviä apukysymyksiä, joiden tarkoituksena on tukea luetusta kirjasta nousevan tunteen käsittelyä lasten kanssa.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä on tärkeää määrittää täsmällisesti kohderyhmä, jolle tuote on suunnattu. Ilman määrittämistä työtä olisi hankala toteuttaa. Kohderyhmän määrittäminen auttaa sisältö- ja muotovalinnoissa, ja ryhmää voidaan hyödyntää opinnäytetyön kokonaisarvioinnissa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 40.) Tässä opinnäytetyössä kohderyhmänä ovat päiväkotien työntekijät, jotka tekevät työtä 5–6-vuotiaiden lasten ryhmissä. Oppaan sadut on valittu kyseistä ikäryhmää ajatellen.

Yhteistyötahona on toiminut Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen yksikkö. Opinnäytetyön valmistuttua esittelen Tarinasta tunteeseen -oppaan varhaiskasvatuksen palvelujohtajalle. Tämän jälkeen hän päättää oppaan mahdollisesta levityksestä Oulun alueen päiväkoteihin. Mikäli tuote pääsee levitykseen, sen toimintaympäristönä toimisivat Oulun alueen päiväkodit.

5.2 Oppaan suunnittelu

Kun mietin opinnäytetyöni aiheita, mieleeni nousivat vuosien mittainen työskentelyni päiväkodeissa sekä monet arvokkaat tunteita koskevat keskustelut, joita kävin lasten kanssa. Tunteet kuuluvat olennaisesti lapsen olemukseen. Niistä puhuminen ja tunnetaitojen opettaminen vahvistavat lapsen itsetuntoa, itseluottamusta ja sosiaalisia taitoja. Tunnetaidoista puhutaan jonkin verran myös varhaiskasvatuksen puolella, mutta tunnekasvatuksen alueella on mielestäni kuitenkin vielä paljon kehitettävää. Tunteet

ovat tarpeellinen ja ajankohtainen aihe.

Päiväkodissa työskenneltyäni tiedän päivärutiinien monesti imaisevan mukaansa niin, että uusiin teemoihin syventymiseen ei tunnu riittävän resursseja. Tämän vuoksi päätin laatia valmiin kirjallisen oppaan tunnetaitojen opettamisen välineeksi. Oppaan oli tarkoitus helpottaa päivähoidon ammattilaisten arkea ja madaltaa kynnystä tarttua aiheeseen. Tämän vuoksi tuotteen tuli olla käytännöllinen. Halusin oppaasta selkeän ja ytimekkään, jotta aikuinen voi arjen keskellä pelkästään silmäilemällä saada oleellisen haltuunsa. Tarkoitukseni oli tehdä oppaasta kokonaisuutena sellainen, joka innostaa käsittelemään tunteita lasten kanssa. Sadut halusin mukaan tunnekasvatusprojektiin, koska ne vaikuttavat keskeisesti tunne-elämään (Ylönen 2000, 27). Ne herättävät tunteita ja kuuluvat lasten maailmaan hyvin olennaisesti.

Lopputuote on A5-kokoinen, valkoiselle paperille painettu vihko. Oppaasta halusin pienikokoisen, jotta sitä olisi helppo käsitellä ja kuljettaa mukana, ottaa mukaan esimerkiksi kirjastoon tai satutuokioon. Oppaassa on kuusi sivua, joista kahdella ensimmäisellä on tietoa tunteiden käsittelystä lasten kanssa. Teoriaosuudessa halusin vastata kysymyksiin, kenelle vihko on tarkoitettu, mitä se sisältää ja miten sitä käytetään. Teoriatietoa otin oppaaseen siksi, että kaikilla varhaiskasvatuksen ammattilaisilla ei ole tietoa tai kokemusta tunnekasvatuksesta, mutta heillä voi olla halu täydentää tietämystään.

Oppaan seuraavat neljä sivua käsittelevät tunteita. Valitsin oppaaseen suuresta tunteiden kirjosta neljä perustunnetta: ilo, suru, viha ja pelko. Nämä ovat tunteita, joita jo 5–6-vuotiaat lapset tunnistavat ja osaavat nimetä. Abstraktisempien tunteiden tunnistaminen syntyy vasta kouluiässä (Opetushallitus 2013). Kunkin sivun otsikkona on yhden tunteen nimi. Otsikon alle kokosin vinkkejä kirjoista, joissa puhutaan juuri kyseenä olevasta tunteesta. Esimerkiksi suru-otsakkeen alla luetellaan surua käsittelevien satukirjojen nimiä. Kirjavinkkien ohessa on luettelomaisesti esitetty apukysymyksiä, joiden avulla voidaan lapsen kanssa käsitellä luettua satua ja siihen liittyvää tunnetta.

Lastenkirjallisuutta kartoittaessani satukirjojen valintaan vaikuttivat lasten ikä ja kehitystaso (Ylönen 2005, 12). Kirjallisuusvinkeiksi valitsin 5–6-vuotiaille lapsille sopivat kirjat, koska tämän ikäiset erottavat jo sadun todesta ja heidän kanssaan voi

hyvin keskustella sadusta (Ylönen 2000, 51). Kirjavalintojani ohjasi aiheajauksen lisäksi myös ns. yleinen soveliaisuus, esimerkiksi jätin ottamatta mukaan kirjan, jossa eräs kirjan hahmo tupakoi. Kirjavinkkejä tuli 8–9 kappaletta kutakin tunnetta kohti. Kirjojen määrää rajoitti oppaan sivukoko, mutta kirjamäärän rajaamisella on kuitenkin se etu, että opas pysyy ytimekkäänä ja kirjan valinta kirjastossa helpottuu.

Suunnitteluvaiheessa mietin, olisiko viisasta laatia apukysymyksiä jokaisesta kirjasta erikseen vai sopisivatko samat kysymykset kaikkiin kirjoihin. Edellä mainitussa tapauksessa kysymykset voisivat olla yksityiskohtaisempia ja ne tukisivat kunkin yksittäisen kirjan käsittelyä. Kirjavinkkejä oli kuitenkin niin paljon, että tällöin opas olisi laajentunut liikaa. Samalla totesin myös, että apukysymykset noudattelevat molemmissa tapauksissa melko lailla samaa kaavaa ja sopivat näin ollen hyvin yhteisesti kaikkiin kirjoihin. Apukysymysten avulla halusin lapsen ensin hahmottavan, kuka satuhahmo tunsu ja mitä hän tunsu. Tämän jälkeen oli hyvä pohtia, mikä sai satuhahmon tuntemaan niin ja mikä auttoi häntä selviämään tunteesta. Satuhahmoon liittyvien kysymysten jälkeen tarkoitukseni oli siirtyä lapsen itseensä: selvittää onko hän itse kokenut samaa tunnetta ja mikä sai hänet tuntemaan juuri niin sekä mikä auttoi häntä selviämään tunteesta. Oppaaseen laitoin vielä erikseen kutakin tunnetta koskevia kysymyksiä. Esimerkiksi iloa käsiteltäessä lapset saivat pohtia, miltä ja/tai missä ilo tuntuu.

Lasten satukirjallisuutta kartoittaessani vastaan tuli aineistoa, jossa ei käsitelty mitään yksittäistä tunnetta, mutta jonka kuitenkin koin erittäin hyväksi materiaaliksi varhaiskasvatuksen tunnetaito-opetukseen. Tämän vuoksi päätin koota kyseisen materiaalin oppaan takakanteen niitä varten, joita lisäaineisto kiinnostaa. Oppaan visuaalisesta ilmeestä halusin selkeän, yksinkertaisen ja innostavan. Ajatuksena on ollut luoda piirroskuvien avulla oppaaseen tunnelmaa sekä havainnollistaa ja tukea sen sisältöä. Kuvittajan löysin omasta tuttavapiiristäni.

Toiminnallisen opinnäytetyön arvioinnissa on oman arvioinnin lisäksi hyvä kerätä palautetta myös opinnäytetyön kohderyhmältä. Tällöin arvio ei jää subjektiiviseksi. (Vilka & Airaksinen 2003, 157.) Tarkoitukseni oli arvioida lopputuote varhaiskasvatuksen ammattilaisilla ja tehdä oppaaseen tarvittavia muutoksia heiltä

saamani palautteen jälkeen. Kahden Talvikankaan päiväkodin lastentarhanopettajan oli määrä toimia arvioivana tahona. Ajatuksena oli antaa heille Tarinasta tunteeseen -oppaan koevedokset sekä pyytää heitä antamaan kirjallista palautetta lomakehaastattelun muodossa. ”Yksilöhaastatteluna suositeltavia aineiston keräämisen tapoja ovat joko lomake- tai teemahaastattelu. Lomake on strukturoitu haastattelulomake, jossa kaikki tutkittavat vastaavat samassa järjestyksessä ja muodossa avoimiin kysymyksiin”. (Vilka & Airaksinen 2003, 63.)

Päiväkodintyöntekijöiden arvioinnin lisäksi päätin myös itse arvioida oppaan toimivuutta. Käytännössä tämä tapahtui Talvikankaan päiväkodin viisivuotiaiden lasten Viskari-ryhmässä. Kävin pitämässä pienelle ryhmälle kaksi tunnesatutuokiota ilosta ja surusta. Kummallakin kerralla luin lapsille sadun, jossa käsiteltiin kyseistä tunnetta, ja lukemisen jälkeen keskustelin heidän kanssaan hyödyntämällä laatimiani apukysymyksiä.

5.3 Oppaan valmistaminen

Koko tuotteistamisprosessin ajan olen pitänyt mielessäni kohderyhmän, jolle opas on suunnattu sekä oppaan käyttötarkoituksen. Tämä ajatus on ohjannut hyvin opinnäytetyöni tekoa. Oppaan sisältöä kirjoittaessani olen joutunut miettimään muun muassa tekstin asettelua ja sen ymmärrettävyyttä sekä oppaan visuaalista ilmettä.

Aluksi työvälineinäni olivat kynä ja kaksi taitettua A4-kokoista paperia. Papereille aloin hahmotella tekstin sisältöä. Mietin, mihin tulee tietoa tunteiden käsittelystä ja mihin taas kirjavinkkejä apukysymyksineen. Kun hahmotelma oli valmis, siirryin tietokoneelle. Suunnittelin ja valmistin oppaan tietokoneellani Open Office -ohjelmaa käyttäen. Oppaan rakentamisen aloitin keräämällä ensimmäisille sivuille tietoa tunteiden käsittelystä. Tämän jälkeen otsikoin valitsemani neljä tunnetta ja tunneotsikoiden alle merkitsin aakkosjärjestyksessä allekkain kutakin tunnetta kuvastavien kirjojen nimet. Aloin pohtia, mitkä kysymykset veisivät keskustelua sadusta ja tunteista eteenpäin. Kysymyksiä miettiessäni johtoajatukseni oli halu saada lapset ymmärtämään ja

oppimaan jotain itsestään ja tunteistaan.

Työn edetessä tuttavani oli tehnyt omia luonnoksiaan oppaan kuvittamiseksi. Luonnoksista valitsin mielestäni sopivimmat. Valintaan vaikuttivat ensisijaisesti kuvan tunnelma ja sen hahmoista välittyvien tunteiden selkeys. Kiinnitin huomiota myös värien sävyyn sekä kuvien selkeyteen. Tärkeintä oli kuitenkin, että kuva tukisi oppaan sisältöä. Kanteen valitsin kuvan, jossa lapset ovat satujen lumoissa: tyttö on iloisen innostunut ja poika ihmettelevä tai jännittynyt. Lasten ilmeet paljastavat, että sadut herättävät heissä tunteita. Myös kuvan satuhahmojen huomaa heijastavan tunteita, kun oikein tarkasti katsoo.

Oppaan sisällön valmistuttua aloin suunnitella sen ulkoasua ja taittamista. Tämän vaiheen päätyttyä tulostin oppaasta joukon koevedoksia ja toimitin ne koekäytettäväksi Talvikankaan päiväkotiin. Oppaan välissä oli myös palautelomake. Jätin lisäksi ylimääräisiä kappaleita oppaan koevedoksia sekä palautelomakkeita, josko muutkin työntekijät innostuisivat opasta testaamaan.

5.4 Oppaan arviointi

Opinnäytetyön kohderyhmältä kerättävässä palautteessa on hyvä pyytää arviota muun muassa oppaan käytettävyydestä, ulkoasusta, luettavuudesta sekä aiheen kiinnostavuudesta, merkittävydestä kohderyhmälle (Vilkkä & Airaksinen 2003, 157). Palautelomake (liite 1) jakautui kolmeen aihealueeseen; oppaan käytettävyys ja toimivuus, oppaan sisältö sekä oppaan visuaalinen ilme. Lomakkeessa oli väittämiä, joista tuli kunkin väittämän kohdalla ympäröidä sopivin vaihtoehto.

Ensimmäisessä osassa tarkoitukseni oli selvittää, miten tarpeellisena vastaajat pitivät opasta sekä miten helppo sitä heidän mielestään oli lukea ja käyttää. Kysyin myös, innostaako opas käsittelemään tunteita lasten kanssa. Toisessa osassa keräsin tietoa siitä, miten ymmärrettävänä lastentarhanopettajat pitivät oppaan tekstiä. Halusin kuulla heidän mielipiteensä apukysymysten laadusta ja määrästä sekä kirjavinkkien riittävydestä. Kolmannessa ja samalla viimeisessä kohdassa toivoin palautetta oppaan

ulkoasusta: oliko se selkeä ja miellyttävä. Jokaisen osion lopussa oli ”muuta”-kohta, jossa vastaajat saivat halutessaan tarkentaa vastausvalintaansa. Etenkin silloin toivoin tarkennusta, jos vastaaja oli täysin eri mieltä väittämäni kanssa.

Näiden kolmen osion jälkeen lomakkeessa oli kaksi laadulliseen tutkimukseen perustuvaa avointa kysymystä sekä vapaan sanan osio (Vilkkä & Airaksinen 2003, 64). Avointen kysymysten välityksellä halusin selvittää, kokivatko lastentarhanopettajat jonkin oppaassa olevan asian turhana ja jos kokivat, pyysin heitä nimeämään sen. Lisäksi minua kiinnosti tietää, kaipaisivatko he oppaaseen jotakin täydennystä.

Palautelomakkeiden ja koevedosten palautuspäivän koittaessa sain kokea positiivisen yllätyksen: kahden arvioinnin sijaan sain kuusi arviointia. Palautteen perusteella opasta pidettiin tarpeellisena, helppokäyttöisenä ja helppolukuisena. Vastaajien mielestä opas innosti heitä käsittelemään tunteita lasten kanssa, ja he olivat kirjoittaneet lomakkeisiinsa muun muassa seuraavaa: ”Opas on hyvä työväline arjessa” ja ”Idea lasten tunneilmaisun kehittämiseksi toimii tässä muodossa oivallisesti.”

Vastaajat kokivat Tarinasta tunteeseen -oppaan tekstin ymmärrettävänä. Lapsille esitettäviä kysymyksiä he pitivät hyvinä ja pääosin riittävinä. Yksi kuudesta vastaajasta toivoi jonkin verran lisää apukysymyksiä sekä mahdollisesti kunkin kirjan kohdalle jonkin oman ekstrakysymyksen. Kirjavinkkejä koettiin pääosin olevan riittävästi, mutta yksi vastaaja toivoi kirjavinkkejä enemmän, koska haluttuja kirjoja ei hänen kokemuksensa mukaan aina ollut saatavilla kirjastossa. Toinen vastaaja puolestaan kiitti, että kirjavinkkejä oli reilusti. Eräs palautteen antaja kehui kysymyksiä ja kertoi, että ne olivat synnyttäneet mielenkiintoisia keskusteluja. Hän oli sitä mieltä, että kirjat olivat sopivan pituisia ja kuvia oli mukavasti.

Oppaan visuaalinen ilme koettiin pääosin miellyttävänä ja selkeänä. Yksi kuudesta vastaajasta oli osittain eri mieltä väittämieni kanssa. Hän toivoi opasvihkon alussa olevaan Tunteiden käsittelystä -osioon väljyyttä ja selkeyttä, niin että jo silmäilemällä voisi lukea olennaisimmat asiat aiheesta. Hän ehdotti, että kirjavinkkiluetteloon merkittäisiin selkeästi kirjan tekijän nimi lihavoidulla tekstillä, jotta tekijä erottuisi paremmin kirjan nimestä. Lopuksi hän totesi oppaan olevan sopivan kokoinen; sitä oli

helppo käsitellä ja se oli helppo ottaa mukaan kirjastoon.

Yksi vastaaja koki oppaan hiukan liian perusteelliseksi. ”Vaikka eihän se loppujen lopuksi mitään haittaa”, hän kuitenkin totesi. Muiden vastaajien mielestä oppaassa ei ollut mitään turhaa, he pitivät sitä pikemminkin erittäin hyvänä työvälineenä arjen toiminnan suunnittelussa. Lisäksi sanottiin mm. seuraavaa: ”Opas helpotti tunteiden käsittelyä lasten kanssa, kysymysten avulla lasten oli helppo kertoa ajatuksiaan”, ”Toimii käytännössä hyvin”, ”Hyvä, selkeä kokonaisuus ja aihe tärkeä”. Palautelomakkeen lopussa kysyin, kaipasivatko lastentarhanopettajat oppaaseen jotakin lisää. Puolet heistä vastasi myöntävästi. Yksi toivoi mukaan tunteisiin liittyviä leikkejä, tehtäviä ja toimintaa. Toinen halusi, että oppaassa esiteltäisiin enemmän tunteita, joita voisi käsitellä lasten kanssa. Kolmas taas totesi: ”Ehkäpä kirjaesimerkkejä, mutta niitäkin on kiitettävästi.”

Palautelomakkeen kehitysideoita lukiessani pääsin miettimään uudelleen oppaan sisällön rajaamista, jotta opas pysyisi tarkoituksenmukaisena. Päätin laatia hiukan lisää erityisesti muutamiin tunteisiin liittyviä apukysymyksiä, mutta toivetta ekstrakysymysten lisäämisestä erillisten kirjojen kohdalle en toteuttanut. ”Pelko”- ja ”ilo” -tunteiden kohdalle lisäsin hiukan kirjavinkkejä kahdesta syystä: alun perin kirjavinkkejä näiden kahden tunteen osalta oli vähemmän ja sivun taitto mahdollisti lisäämisen. Palautelomakkeen ”Oppaan visuaalinen ilme” -kohdassa saamani kehitysehdotukset koin erittäin hyvinä ja hyödynsinkin niitä muokatessani opasta lopulliseen muotoonsa. Lukemista helpottaakseni tein ”Tunteiden käsittelystä” -osiosta väljemmän ja selkeämmän. Kirjavinkkiluettelossa esiintyvät kirjailijanimet lihavoin erään vastaajan toivomuksen mukaisesti.

Palautelomakkeen viimeisen kysymyksen ”Kaipasivatko vastaajat oppaaseen jotakin lisää” vastauksia lukiessani huomasin, että olin unohtanut liittää mukaan palautelomakkeiden yhteyteen kuuluvan saatekirjeen. Tämä olisi antanut vastaajille kokonaiskäsityksen opinnäytetyöstäni. Saatekirjeessä minun oli tarkoitus esitellä itseni ja kertoa mm. opinnäytetyöni aiheesta, tarkoituksesta ja rajauksista sekä mainita opinnäytetyötäni ohjaavan oppilaitoksen nimi. (Vilka & Airaksinen 2003, 59.) Ehdotuksia tunteiden laajemman kirjon käytöstä oppaassa en toteuttanut, samoin tunteisiin liittyvät leikit ja tehtävät jätin oppaasta pois, sillä silloin opinnäytetyöni olisi

paisunut liikaa. On kuitenkin olemassa jo valmista tunnekasvatusmateriaalia, johon sisältyy keskustelua tunteista sekä erilaista toiminnallista materiaalia kuten draamaa, askartelua ja leikkejä.

Pitäessäni Talvikankaan päiväkodissa pari tunnesatutuokiota seitsemän lapsen ryhmälle huomasin oppaan todella toimivan. Toisessa tuokiossa aiheena oli suru ja toisessa ilo. Yhteiset hetket aloitin leikillä, joka tutustutti meitä toisiimme. Lapset jaksoivat keskittyä valitsemiini satuihin hyvin. Apukysymyksiin olin tyytyväinen, ja niitä tuntui olevan sopiva määrä. Lapset ymmärsivät kysymykset, ja heiltä tuli paljon hyviä vastauksia. Kysymykseeni, mikä tekee iloiseksi, muutama lapsi vastasi: ”Pelaaminen.” Tämän jälkeen myös toiset lapset innostuivat vastaamaan samoin. Päätin jakaa oman kokemukseni siitä, mistä tulen iloiseksi, ja nyt lapsetkin keksivät lisää ilonaiheita. Tämä käytännön vinkki on mukana oppaassa (liite 2). Lapset kertoivat, että ilo tuntuu sydämessä ja koko vartalossa ja että surusta voi kertoa vanhemmille. Heidän mielestään surusta pääsee eteenpäin siirtymällä kivoihin hommiin.

6. EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS OPINNÄYTETYÖSSÄ

6.1 Eettisyys

Tutkimusetiikka eli hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen kulkee mukana opinnäytetyön ideointivaiheesta työn valmiiksi saattamiseen asti. (Vilkkä 2009, 29.) Opinnäytetyössä tehtävien eettisten ratkaisuiden lähtökohtina ovat tasa-arvoinen vuorovaikutus, ihmisten kunnioittaminen ja oikeudenmukaisuus. Tutkimus- ja kehittämistyön tulee olla avointa ja läpinäkyvää. (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 11–12.) Työ tulee tehdä rehellisesti ja huolellisesti, niin kuin ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa yleensäkin on toimittava. Opinnäytetyön seurausten on oltava käytäntöä hyödyttäviä. (Ojasalo, Moilanen, Ritalahti 2009, 48.) Edellä mainittuihin seikkoihin olen työssäni pyrkinyt. Raportissa olen halunnut kertoa oppaan tuotteistusprosessin kulun avoimesti ja johdonmukaisesti. Opinnäytetyössä havaitsemani puutteet olen myös tuonut rehellisesti esiin.

Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa hankin tutkimusluvan Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen yksiköstä. Talvikankaan päiväkodin kanssa kirjoitimme sopimuksen opinnäyteyhteistyöstä. Tässä sopimuksessa sitouduin noudattamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia ohjeita hyvän tieteellisen käytännön periaatteista.

Opinnäytetyön tekijän eettisiin velvollisuuksiin kuuluu myös lähdekritiikki. Olen suhtautunut käyttämiini tietolähteisiin valikoivasti ja kriittisesti. Toisten tekstiä tai ajatuksia lainatessani olen merkinnyt lähteet selvästi niin tekstiin kuin luetteloonkin. En ole esittänyt toisten ajatuksia tai näkemyksiä ominani. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 72, 78; Ojasalo ym. 2009, 50.) Tutkimusetiikka näkyy myös sopimusten noudattamisessa. Yhteistyötahojen kanssa olen halunnut pysyä sovituissa aikatauluissa ja asioissa. Oppaan kuvittajalta olen pyytänyt luvan kuvien käyttöön sekä hänen nimensä julkaisemiseen oppaassa.

Eettisenä epäonnistumisena olen kokenut palautelomakkeiden mukaan kuuluvan saatekirjeen puuttumisen. Ojasalon ym. mukaan ”kehittämisen kohteena olevien

ihmisten on tiedettävä, mitä tutkija ja kehittäjä on tekemässä, mitkä ovat toiminnan kohde ja tavoitteet ja mikä on heidän roolinsa yrityksen toiminnan kehittämistä edistävissä hankkeessa”. Palautelomakkeeseen vastaajat eivät saaneet yllä olevaa informaatiota. Eettiseen työskentelyyn kuului, että palautuslomakkeeseen vastaaminen oli lastentarhanopettajille vapaaehtoista. Saamistani palautuslomakkeista olen tuloksia vääristelemättä pyrkinyt kertomaan kaiken. (Ojasalo ym. 2009, 48, 50.)

6.2 Luotettavuus

Eettisesti kestävään opinnäytetyöhön kuuluu olennaisena osana luotettavuus. Tämä huomioiden olen pyrkinyt toimimaan opinnäytetyöni kaikissa vaiheissa. Toiminnallisen opinnäytetyön luotettavuudesta kertoo lopputuotteen korkea laatu, jonka takaa ohjaavien opettajien sekä työelämän edustajien asiantuntija-arviointi (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 52). Päiväkodin lastentarhanopettajilta saamani palautteen perusteella voin todeta oppaan olevan laadukas.

Pyysin palautetta nimettömänä edesauttaakseni vastausten luotettavuutta. Ojasalo ym. (2009, 50) toteavatkin, että aitoja ja rehellisiä vastauksia kohderyhmältä saa erityisesti silloin, kun heidän nimettömyytensä taataan. Palautelomakkeet säilytin asianmukaisesti enkä näyttänyt niitä ulkopuolisille. Hävitin lomakkeet opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Lähdekritiikki kuuluu opinnäytetyön luotettavuuteen. On hyvä valita mahdollisimman tuoreita ja tieteellisesti luotettavia julkaisuja. Olen työssäni pyrkinyt suhtautumaan lähteisiin kriittisesti sekä käyttämään harkintaa kirjoja valitessani. Valitsemani teokset ovat olleet 2000-luvun julkaisuja ja oman alani kirjallisuutta. (Vilka & Airaksinen 2003, 72; Vilka 2009, 30.)

7. POHDINTA

Varhaiskasvatuksen ammattilaisilta saamani palautteen perusteella voin todeta valmistaneeni onnistuneen oppaan tunteita käsittelevästä lastenkirjallisuudesta. Opas koettiin tarpeelliseksi avuksi arjen työhön ja sen todettiin olevan toimiva kokonaisuus. Lastentarhanopettajat pitivät hyvänä lasten tunneilmaisun kehittämistä näin satujen kautta. Sadut kiehtovat lapsia ja tuovat tunteet lähelle lasta. Laatimani kysymykset olivat saaneet aikaan hyviä ja antoisia keskusteluja lasten kanssa.

Koen onnistuneeni kehittämään toimivan ja tarpeellisen tuotteen. Päiväkodissa aikaa toiminnan suunnittelulle on rajallinen määrä, joten suureksi avuksi on ylipäätään se, että on olemassa valmiita materiaalia työntekijöiden käyttöön. Tunnekasvatusmateriaalia on toki jonkin verran olemassa, mutta pelkästään satujen käyttöön perustuvaa materiaalia en ole kuitenkaan löytänyt.

Tunnekasvatukselle ja tunnekasvatusmateriaaleille on mielestäni tarvetta. Yhteiskunnassamme on paljon henkistä pahoinvointia, mistä osallisia ovat valitettavasti myös lapset ja heidän perheensä. Lastensuojelun ja mielenterveyspalveluiden tarve tuntuu olevan kovassa kasvussa. Viime vuosina julkisuudessa on toistuvasti saatu lukea perhetragedioista sekä muutoinkin lasten kaltoin kohteluista. Lisäksi yhteiskuntamme arvot ovat koventuneet ja ne heijastuvat perheidenkin elämään. Monen arki on kiireistä ja uuvuttavaa. Perheen yhdessäoloon ja lapsen kohtaamiseen ei useinkaan jää aikaa riittävästi. Siksi herääkin kysymys, miten lapsi selviää kaiken tämän keskellä?

Vaikka lapsen omassa elämänpiirissä ei kovin vakavia asioita tapahtuisikaan, niin jokainen lapsi törmää ikäviin uutisiin ja kokemuksiin muun muassa kaveripiirin, television ja median välityksellä. Lapsi joutuu kohtaamaan ikätasolleen kuulumattomia asioita. Nämä herättävät lapsessa monenlaisia tunteita. Lapsella on kuitenkin oikeus iloon sekä välittömään ja turvalliseen lapsuuteen. On hyvä mikäli lapsi on saanut välineitä käsitellä itsellään heränneitä tunteita. Tunnekasvatus on yksi tie oikeaan suuntaan ennalta ehkäisevänä auttamismuotona kodeissa, päiväkodeissa, kerhoissa ja kouluissa. Tunteiden tunnistaminen ja sanoittaminen eli tunnetaidot voivat auttaa selviämään haastavissakin elämäntilanteissa sekä vahvistavat tutkitusti itseluottamusta.

Palautteen keräämisen koen onnistuneen hyvin. Kysymykset olivat selkeät ja sain vastaukset juuri niihin alueisiin joihin kaipasin ammattilaisten arviota. Saatekirjeen puuttuminen saattoi vaikuttaa palautelomakkeen viimeisen, avoimen kysymyksen vastauksiin.

Luettuani erään lastentarhanopettajan palautetta oppaasta alkoi aihe mahdollisesta jatkotutkimuksesta kypsyä mielessäni. Hän koki oppaan hiukan liian perusteelliseksi päivähoiton ammattilaisille. Jäin miettimään asiaa. Työssäni päiväkodeissa olen kuitenkin huomannut, että kaikille varhaiskasvatuksen ammattilaisille tunnekasvatus ja tunnetaidot eivät ole tuttuja. Päivähoidon työntekijöille on tarjolla monenlaisia lisäkoulutuksia, joten ammattilaisille suunnatulle tunnetaitokoulutuksellekin voisi olla kysyntää. Lapset ovat usein hyvin aitoja ja tunteet näkyvät heistä. Lapsi herättää aikuisessa iloa ja ihastusta, mutta myös suuttumusta, huolta sekä monia muita tunteita. Näkisin hyvänä varhaiskasvatuksen ammattilaisille suunnatun pienryhmäkoulutuksen, jossa käytäisiin monipuolisesti läpi tunteita ja tunnetaitoja muun muassa päiväkodissa tapahtuvien arkisten esimerkkien kautta.

Tarinasta tunteeseen–oppaan tekeminen syvensi omaa ammatillisuuttani. Toivon saavani Tarinasta tunteeseen–oppaan levitettäväksi Oulun alueen päiväkoteihin ja tällä tavalla auttavan tunnekasvatuksen kehittämistä kaupunkimme lasten parhaaksi.

LÄHTEET

Cacciatore, Raisa 2008. Kiukkukirja: Aggressiokasvattajan käsikirja – vauvasta kouluikään. Helsinki: Väestöliitto.

Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Diak.

Jalovaara, Esko 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus.

Jantunen, Timo & Ojanen, Eero 2011. Sydämen sivistys. Kasvatuksen ytimessä. Helsinki: Aurinkokustannus.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.

Kinnunen, Saara 2003. Anna mun olla lapsi. Helsinki: Kirjapaja.

Mäki, Silja & Arvola, Pirjo 2009. Satu kantaa lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Nurmiranta, Hanna; Leppämäki, Päivi & Horppu, Sari 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Helsinki: Kirjapaja.

Ojasalo, Katri; Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät: uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro.

Opetushallitus 2013. Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. Viitattu 7.9.2014. http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunteet_mita_ne_ovat.

Peltonen, Anne; Kullberg-Piilola, Tarja & Kullberg-Turtiainen, Marjo 2002. Tunnemuksu ja Mututoukka -tunnetaito-ohjelma. Helsinki: Lasten Keskus.

Peltonen, Anne & Kullberg-Piilola, Tarja 2005. Tunnemuksu. Helsinki: Lasten Keskus.

Sinkkonen, Mirja & Tähtinen, Paula 2009. Lupa tuntea. Helsinki: Kirjapaja.

Suojala, Marja & Karjalainen, Maija 2001. Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten Keskus.

Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Vilkka, Hanna 2009. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Webster-Stratton, Carolyn 2011. Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Espoo: Profami.

Wright, Norman & Oliver, Gary 1998. Lapsen tunteet. Tampere: Kirjatoimi.

Ylönen, Hilikka 2000. Loihditut linnut. Satujen merkitys lapselle. Helsinki: Tammi.

Ylönen, Hilikka 2005. Satulinnan saleissa. Opitaan arvoja satujen ja laulujen avulla. Helsinki: Tammi.

Ylönen, Hilikka 2007. Satulaivan matkassa – sadut lapsen apuna vanhempien erotessa. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto.

LIITTEET

Liite 1: Palautelomake

PALAUTELOMAKE TARINASTA TUNTEESEEN- OPPAASTA

Ympyröi kunkin väittämän kohdalla sopivin vaihtoehto.

Vastausvaihtoehdot ovat:

1= täysin eri mieltä

2= osittain eri mieltä

3= osittain samaa mieltä

4= täysin samaa mieltä

Erityisesti vastausten ollessa 1 tai 2 toivon kehitysehdotuksia muuta- kohtaan.

OPPAAN KÄYTETTÄVYYS JA TOIMIVUUS

Opas on tarpeellinen	1	2	3	4
Opasta on helppo käyttää	1	2	3	4
Opas innostaa käsittelemään tunteita lasten kanssa	1	2	3	4
Opasta on helppo lukea	1	2	3	4

Muuta _____
_____

OPPAAN SISÄLTÖ

Oppaan teksti on ymmärrettävää	1	2	3	4
Lapsille esitettävät kysymykset ovat hyviä	1	2	3	4
Lapsille esitettäviä kysymyksiä on riittävästi	1	2	3	4
Kirjavinkkejä on riittävästi	1	2	3	4

Muuta _____
_____

OPPAAN VISUAALINEN ILME

Oppaan ulkoasu on selkeä	1	2	3	4
Opas on ulkoasultaan miellyttävä	1	2	3	4

Muuta _____

Tuntuuko oppaassa joku asia turhalta? Mikä?

Kaipaisitko oppaaseen vielä jotakin lisää? Mitä?

Vapaa sana _____

LÄMMIN KIITOS VASTAAMISESTA!

TARINASTA TUNTEESEEN

Opas tunteita käsittelevään
lastenkirjallisuuteen

Kädessäsi oleva opas on tarkoitettu varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville arjen apuvälineeksi sekä kaikille, jotka haluavat käsitellä tunteita lasten kanssa satujen avulla.

Oppaaseen on kerätty lasten satukirjoja, jotka käsittelevät neljää perustunnetta (ilo, suru, viha, pelko). Kirjastosta löytyvät kirjat on valittu erityisesti 5-6-vuotiaita lapsia ajatellen. Kirjallisuusvinkkien yhteydessä on keskustelua virittäviä kysymyksiä, joiden tarkoitus on tukea ko. kirjasta nousevan tunteen käsittelyä lasten kanssa. Tähti (*) kirjavinkin yhteydessä tarkoittaa, että kirjan lopussa on lisää kysymyksiä pohdittavaksi.

Tunteiden käsittelystä...

- ✓ Aikuisen on hyvä **lukea kirja ensin** itse ja **mieltä** kysymyksiä etukäteen. Kunkin tunteen kohdalla olevat yleiskysymykset eivät sovellu kaikilta osin jokaiseen kirjaan, jolloin aikuinen voi soveltaa luovasti.
- ✓ Aikuisen tehtävänä on **pitää huolta** siitä, että kaikki **halukkaat uskaltavat puhua** tunneasioista ilman että tarvitsee pelätä tulevansa kiusatuksi.
- ✓ Jos jonkun vastaukselle nauretaan silloin kun sitä ei selvästikään ole tarkoitettu viitsiksi, asia tulee **käsitellä välittömästi**.
- ✓ Lapsia on hyvä muistuttaa siitä, että **jokaisella on oikeus omiin tunteisiinsa** ja kaikkien **tunteet ovat yhtä oikeita**.
- ✓ Aikuinen voi rohkaisuksi **kertoa oman kokemuksensa** jostakin kokemastaan tunteesta (esim. pelko ja miten siitä selvisi.)
- ✓ **Tunne ei ole väärä**, mutta tunteesta seuraava **teko voi olla**. Lapselle tulee opettaa, että **pahaa ei saa tehdä suuttuneenakaan**. Huutaa saa tai jalkaa voi polkea, mutta mitään ei saa rikkoa, eikä toista satuttaa, vaikka suututtaisi miten kovasti.
- ✓ Lapselle on hyvä korostaa, että kaikki **tunteet ovat samanarvoisia**.
- ✓ Lasta **ei saa kieltää** kokemasta tunteesta, eikä hänen tunteitaan saa **vähätellä**. Lapsen tulee voida näyttää tunteensa.
- ✓ Satua voi käsitellä keskustelemisen lisäksi vaikkapa piirtämällä, maalaamalla, askartelemalla, näyttelemällä tai leikkimällä sadun tapahtumia.

Lapsen tunne-elämän hallinnan ohjaamisessa aikuisen tehtävä on **antaa lapsen tunteille nimiä**, jotta lapsi oppii hallitsemaan tunne-elämäänsä esimerkiksi ”Taidat olla pettynyt, kun et saanut leikkiä tavaralla, jolla olisit halunnut”. Vähitellen lapsi oppii yhdistämään kokemansa tunnetilan ja tunteen nimen. Tunteiden **ilmaisussa aikuinen myös toimii lapselle mallina**. Aikuinen voi tuoda esiin sanoin kun on pettynyt sekä kertoa syyn tunteeseen. Samoin on muistettava kertoa ääneen myös myönteisistä tunteista: ”Olen tosi iloinen, kun siivosit lelut käskemättä”.

ILO

- Miltä (sadun päähahmon nimi) tuntui? / Kuka kirjassa oli iloinen?
- Mikä teki hänet iloiseksi?
- Mikä tekee sinut iloiseksi?
- Milloin viimeksi olit iloinen? Mikä sen aiheutti?
- Miltä/ Missä ilo tuntuu?
- Miten voi tehdä toisen ihmisen iloiseksi?

Bergström, Gunilla: Mikko Mallikas tulee iloiseksi. Tammi.

Durant, Allan: Aina ja ikuisesti. Kustannus – Mäkelä oy.

Falda, Dominique: Juuso lentää onnelaan. Lasten keskus.

Gray, Nigel: Pikku possun lahja. Kustannus – Mäkelä oy.

Janouch, Katerina: Ilona ja ihana kylpy. Tammi.

Kirkkopelto, Katri: Mollin. Lasten keskus.

Lindgren, Astrid: Lotta on iloinen. WSOY.

Rinne, Päivi: Onni sydämessä. Aika media. *

Skutina, Vladimir: Sininen naurulokki. Kustannus–Mäkelä oy.

SURU

- Miltä (sadun päähahmon nimi) tuntui?
/ kuka kirjassa oli surullinen?
- Mikä teki hänet surulliseksi?
- Mikä auttoi häntä selviämään surustaan?
- Mikä tekee sinut surulliseksi?
- Mikä auttaa kun olet surullinen?
- Kenelle voit kertoa surustasi?
Esim. turvalliselle aikuiselle, ihmiselle joka sai sinut surulliseksi jne.

Huovi, Hannele: Jättityttö. Tammi.

Issakainen, Tytti: Atte ja Anna – toivo kantaa, kun meillä on suru. Lasten keskus.

Jansson, Tove: Kuka lohduttaisi Nyttiä? WSOY.

Mähönen, Leea: Nalle pilvennukka kaipaa ystävää. Kirjapaja. *

Oliver, Gary & Wright, Norman:
Otso Onninen hymy hukassa. Kirjatoimi. *

Parvela, Timo: Tuleeko vaari vielä takaisin? WSOY.

Velthuijs, Max: Sammakko on surullinen. Kustannus–Mäkelä oy.

Weitze, Monica: Kuinka pikku elefantti parani suuresta surustaan.
Lasten keskus.

VIHA

- Miltä (sadun päähahmon nimi) tuntui? Mikä teki hänet vihaiseksi?
- Mikä auttoi häntä selviämään vihastaan?
- Mikä tekee sinut vihaiseksi?
- Mitä voit tehdä rauhoittuaksesi?
- Saako ihminen tuntea vihaa? *Saa, kaikki tuntevat joskus.*
- Onko vihan tunteessa jotakin huonoa? Jos, niin mitä?
Tunteessa itsessään ei ole mitään huonoa! Joskus kuitenkin tunne saa toimimaan väärin esim. satuttamaan toisia tai rikkomaan jotain - se ei ole oikein.
- Onko vihan tunteessa jotakin hyvää? Jos, niin mitä?
On, se mm. auttaa pitämään puolensa, kun tulee väärin kohdelluksi.

Appelgren, Tove: Vesta–Linnea ja hirviö – äiti. Tammi.

Butterworth, Nick: Vihainen kani. Kustannus–Mäkelä Oy.

Bourgeois, Paulette: Franklinin huono päivä. Kustannus Kolibri.

Harainen, Pirkko: Emma on eri mieltä. WSOY.

Korolainen, Tuula: Kissa Killin kiukkupussi. Tammi.

Lapintie, Tarja: Lassi ja ärripurripäivä. Otava.

Louhi, Kristiina: Ainon äiti on vihainen. Tammi.

Oliver, Gary & Wright, Norman: Jesse jänis ja punaiset korvat. Kirjatoimi. *

Weninger, Brigitte: Pasi ja Eetu riidoissa. Lasten keskus.

PELKO

- Miltä (sadun päähahmon nimi) tuntui?
- Mitä hän pelkäsi?
- Mikä auttoi häntä selviämään pelostaan?
- Mikä sinua pelottaa? Mikä auttaa kun sinua pelottaa?
- Pelkääkö jokainen joskus jotain? *Kyllä.*
- Milloin pelko on hyvä asia, entä milloin huono? *Pelko voi suojella oikeasti vaarallisilta asioilta. Joskus taas pelko voi estää jotakin kivaa tapahtumasta.*

Bergström, Gunilla: Mikko Mallikas, pelkäätkö kummituksia. Weilin+Göös.

Bright, Paul: Pöykäri ja öinen yllätys. Kustannus–Mäkelä oy.

Green, Alison: Kuka kettua pelkäisi? Kustannus–Mäkelä oy.

Mähönen, Leea: Nalle pilvennukka pelkää pimeää. Kirjapaja. *

Nilsson, Ulf: Ypöyksen näyttämöllä. Kustannus–Mäkelä oy.

Oliver, Gary & Wright, Norman:
Peten ja Paten rohkeus löytyy. Kirjatoimi. *

Ostheeren, Ingrid: Mikon rohkeustaika. Lasten keskus.

Velthuijs, Max: Sammakkoa pelottaa. Kustannus–Mäkelä oy.

Write, Kathryn: Hyvä päivä, paha päivä. Lasten keskus.

LISÄMATERIAALIA TUNNEKASVATUKSEEN

Huikko, Eeva: Miltä Sipukaisesta tuntuu?
Psykologien kustannus.

Holmberg, Tiina: Vile Vilkastuksen tunneseikkailu.
Pesäpuu.

Möro, Mari: Surunappi. Lasten keskus.

Peltonen, Anne, Kullberg-Piilola, Tarja & Kullberg-Turtiainen, Marjo:
Tunnemuksu ja Mututoukka tunnetaito-ohjelma.
Lasten keskus.

Ylönen, Hilka: Satuviitta.
Ensi- ja turvakotien liitto.

© Virve Ritakorpi

Tämä opas on osa opinnäytetyötä, joka on tehty Oulun Diakonia - ammattikorkeakoulussa
syksyllä 2014, sosionomi koulutusohjelmassa.

Kuvat: Leena Sijander